

אלון שלו

עונת הנקניקיות

תפקידה המסורתי של התקשורת חיוני לחברה, אך כיום קשה לבטוח בה שתמלא אותו. עלינו להחזירה למסלול, או למצוא מקורות אחרים שיתווכו בעבורנו את המציאות

לתהליך הייצור של דברים שחלקם נהנו עד לאחרונה מהילה זוהרת יותר: כתבי אישום ופסקי דין, מעצרים וחקירות, מינויים, קצבאות ותווי תקן ועוד היד נטויה. כל אלה מסוקרים לעינינו באמצעים חדשים הנגישים לכל מומחה ולכל אדם. הכול מצולם. הכול מתועד. הכול מפורש, בידי פרשנים אינספור, מומחים והדיוטות כאחד. לא רק התוצרים חשופים בפנינו כפי שלא היו מעולם, אלא גם הגופים והאישים האמונים עליהם; בין מרצון, בפעילותם הלא-דווקא מושכלת ברשתות החברתיות; ובין שלא מרצון, דרך הדלפות, הקלטות סתר, דיווחים מפי אלה שבאים איתם במגע ואפילו פעילים העוקבים אחריהם יומם וליל. כאותו תפוז מכני, כמעט שנכפה עלינו לצפות בכל השטף הזה, והתמונה המצטיירת לעינינו מטרידה ולעיתים אף מעוררת פלצות.

אך מעל לכול נחשף לעינינו קו ייצור הנקניקיות של התקשורת עצמה. האינטרנט לא עשה טוב לעיתונאים. מיני פרשנים – רבים מהם עצמם אנשי תקשורת – אוהבים להסביר את נוקי התקשורת הדיגיטלית במושגים של תחרות הגוררת פגיעה כלכלית, דמוקרטיזציה של מסירת מידע באופן לא-מבוקר ותעשיית חדשות-הכזב. אולם הנזק העיקרי לעיתונאים אינו נובע מכניסתם של שחקנים חדשים ו"פחות איכותיים" לזירה

מפורסמת האמירה, המיוחסת בטעות לביסמארק, שיש שני דברים שמוטב לא לראות כיצד מייצרים אותם: נקניקיות וחוקים. האנלוגיה פשוטה: לו ראו אנשים אילו דברים עוברים במטחנת הבשר בדרך להפיכתם לנקניקיות, ולו ראו כיצד הן מתגבשות, ודאי היו מעוררות בהם קבס; הוא הדין לגבי דרך התגבשותם של החוקים המושלים בהם. המקור האמיתי לאמרה זו הוא כנראה המשורר האמריקני ג'ון גודפרי סאקס, וניסוחו המדויק קולע: "חוקים, כמו נקניקיות, חדלים לעורר כבוד ככל שמודעים לאופן שבו נוצרו". אומנם מידת הכבוד שרוחשים אנשים לנקניקיות אינה צריכה להטריד אותנו במיוחד; אבל ישנם דברים – כמו חוקי המדינה – שמידה מינימלית של כבוד כלפיהם הכרחית.

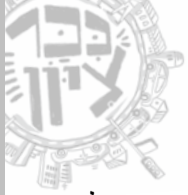
אם צודקת תובנה זו, בת שלהי המאה ה-19, הנה אנו בני המאה ה-21 נתונים בבעיה כפולה. ראשית, משום שכיום נדמה שהמבקש שלא להיות מודע לדרך היווצרם של החוקים צריך לעצום עיניו בחוזקה; ושנית, משום שאנו הולכים ומגלים, ולאט לאט מפנימים, שעולמנו הציבורי מלא ב"נקניקיות". בעבר המוניטין המפוקפק-מנוקנק היה בעיקר מנת חלקה של הפוליטיקה – ואילו עתה, בעידן זרימתו האינסופית של המידע, אנו נחשפים

– אלא בכך שהאינטרנט חושף כי השחקנים הוותיקים, העיתונאים, איכותיים פחות מכפי שהורגלנו לחשוב. אנו רואים כיצד הם משחררים ידיעות ופרשנויות באופן אימפולסיבי, תוך שהם סותרים ומביכים את עצמם במהירות מסחררת, בניסיון להיות ראשונים, רלוונטיים ובמרכז תשומת הלב. בפעילותם ברשתות החברתיות אנו רואים כיצד הם חושפים את הטיותיהם הפוליטיות ומתבטאים בצורה צינית, שטחית, יצרית ואף ילדותית – דקות ספורות לפני או אחרי הופעותיהם בכלי התקשורת הממוסדים, עת מצופה מאיתנו לתת מבטחנו באובייקטיביות וביישוב הדעת שלהם. ובמיוחד, אנו רואים כיצד הם מתגוללים איש על רעהו. אין קבוצה בעולם המטנפת על עיתונאים יותר מאשר עיתונאים אחרים. כשהם פונים אלינו הם מבקשים – הם מצפים, הם דורשים – שנתייחס אליהם כאל מקצוענים נטולי משוא פנים; אולם תנו לי איש תקשורת, בכיר ככל שיהיה, ובתוך דקות ספורות אמצא לכם את העיתונאי החוקר שיישבע בשם כל יוקרתו כי הלה אינו אלא שופר ותועמלן. ואנו, שהורגלנו להאמין לעיתונאים, האם לא נאמין להם כשהם מעידים בפנינו כי אֵל לנו לתת בהם אמון?

כל זאת נגלה לעינינו מאליו, בזכות מאמציהם של העיתונאים עצמם. אולם במעט מאמץ מצידנו, עוד ועוד תופעות מערערות נחשפות. גופי ביקורת תקשורת מראים לנו מדי יום כיצד כתבות שלמות מונחות מאינטרסים זרים: קליק-בייטים, פרסומות סמויות וכתבות מוזמנות מזהמים חלק ניכר מהחומר המיוצר בעבור הציבור כביכול בשם זכותו לדעת. מבקרים יודעי דבר מראים כיצד כתבות עיתונאיות חוקרות מרכזות את מאמצייהן בבניין נרטיב ובריגוש

הצופים יותר מאשר בתיווך המציאות. כלבי השמירה של הדמוקרטיה מתגלים יותר ויותר ככלבי התקיפה של בעלי אינטרסים שונים, אידאולוגיים כמו גם חומריים. ולא זו בלבד: לעתים קורא אדם ידיעה עיתונאית, והוא חפץ לדעת עוד. הוא מבקש להתחקות אחר הצעת החוק שצוינה בידיעה אך לא ממש הוסבר מהי, או אחר ההתבטאות של אותו אדם או גוף המצוטט שהקשרם לא ממש ברור, והוא מחפש אחריהם באוקיינוס המידע. והנה, בדקות ספורות הוא מגיע למקור עצמו, ולמקרא הדברים תוהה אם העיתונאי שדיווח עליו בכלל קרא אותו, ואם עשה משהו מלבד לצטט כמעט מילה במילה הודעה שקיבל בעניין. "חבר הכנסת הצהיר באופן דרמטי", זועקת הכותרת בפוש המופיע בפיד, אך מתחתיו, אחר גלילה קלה, אותם דברים עצמם מפי הח"כ עצמו כפי ששחרר אותם בעמודו הפרטי. ובכן, מה מוסיף לי אותו עיתונאי, המספק את ליטרת בשר-הנקניק התקשורתית שלו בהעלאת גירה של מה שנמצא לנגד עיניי ממילא? קרנה של העיתונאות יורדת לא בגלל ההיצע התקשורתית שהתפוצץ עם מהפכת המידע הדיגיטלי, אלא משום שכעת, כשאנו חוזים בה במערומיה, לא ברור מה יש לה להציע לנו. אכן, אם יש משהו שהציבור חדל מלכבדו במאה העשרים ואחת, ולצערנו – בצדק – הרי זו התקשורת.

האמנם השתנה משהו עם פרוס המהפכה הדיגיטלית? ואם כן מה? האם מדובר בשינוי שעבר על העיתונאות ועל העיתונאים בשנים האחרונות – או שמא זו רק התנפצותו של מיתוס, ומאז ומעולם אותם עיתונאים משרתי ציבור שהאמת, היושרה והמקצועיות נר לרגלם התקיימו רק בדמיונו?

שומטת את הקרקע מתחת עצם הרעיון של אזרחות טובה, ביקורת השלטון ואפילו עצם הדמוקרטיה כרעיון שלפיו העם אדון לגורלו. יסודות חיוניים בחיי המדינה שהציבור הוא מקבל-ההחלטות בה, כגון שקיפות ושיח ציבורי, מושגתים על ההנחה שהציבור יכול להגיע לידע אמין.

טובי המוחות צריכים להתכנס לסוגייה זו. לא רק עוד פאנלים ומאמרים על מאבק בחדשות כזב, תיבות תהודה ושאר תופעות שהן מפגמי הפלטפורמות ומשתמשיהן. על אנשי המחקר והמקצוע להקדיש את מרצם לעיסוק בשאלה כיצד מיטיבים את התקשורת, הממוסדת כמו גם העצמאית; כיצד משנים את מערך התמריצים של העיתונאים, כך שיהיה להם כדאי לבצע עבודה טובה ויסודית ולא חפוזה ורעשנית, ומשתלם, מבחינת יוקרה אישית, להיזהר מהיות חלק מן התופעות שהם אמורים לסקר. בינתיים, על האזרח לגבש לעצמו כלים לסינון מידע ולביקורת מקורות, ולא לשים את יתרונו במי שמתיימרים לעשות זאת בשבילו – עד שהללו יוכיחו את עצמם. ידע הוא כוח, ובלי מקורות ידע אמין ומקצועיים ניותר חסרי אונים.

קטונתי מלספק מענה לשאלות הללו. דומני שאין מדובר במיתוס גמור. גם כיום, למרות הנאמר לעיל, יש דמויות ואפילו גופי תקשורת מסוימים, אולי מן הפחות-המוני, המכבדים את המקצוע שלהם. אם צרכן המידע מתאמץ, הוא יכול להגיע לדיווחים אמין. נראה שאכן מדובר בשינוי, אך כזה שיסודו עוד בהופעת תקשורת ההמונים המודפסת, והשתכללות אמצעי התקשורת בזמננו רק מחריפה אותו. השינוי הטכנולוגי חולל את הדינמיקה ואת מערך התמריצים שתוצאתם היא המציאות הנוכחית. יותר אנשים חשופים היום לאקטואליה ומתעניינים בה מאי פעם, ותעשיית העיתונאות, כך נדמה, מחרה-מחזיקה אחר תעשיית הבידור בחיפוש אחר המכנה המשותף הנמוך שבעזרתו אפשר לרגש את הצופה ולשמור על הקשב שלו. זהו מין בידור-אקטואלי המכוון אל הקתרזיס של הזעם הקדוש ואל האישוש-העצמי שבאישור-ההטיה.

כך או אחרת, המציאות הנוכחית צריכה להטריד אותנו מאוד ולהעסיקנו בלי הרף. גופים המתווכים את המציאות ומספקים את השירות הפשוט של איגום מידע והצגתו הם צורך חיוני. שיפוט מושכל וקבלת החלטות מיטיבות תלויים ביכולת להכיר את המציאות לאשורה ככל הניתן. הותרת הציבור ללא אותה "רשות רביעית", כביכול,